

Романюк Д.С.,
Поліський національний університет
Науковий керівник: *Ляшенко Р.Д.*
к.ю.н., доцент, завідувач
кафедри правознавства
Поліський національний університет
м. Житомир

СУДОВА ПРАКТИКА ЯК ДЖЕРЕЛО ПРАВА УКРАЇНИ

Найпоширенішим у юридичній науці є поділ джерел права у формально-юридичному розумінні на правові звичаї, нормативно-правові акти, правові прецеденти, нормативно-правові договори. Крім того, джерелами права називають правову доктрину, принципи права та релігійні норми. На думку Н.М. Пархоменко, водночас слід враховувати специфіку судової практики в якості джерела права, яка є вагомим чинником не лише правореалізаційної, а й правотворчої діяльності законодавчих органів влади [1, с. 317]. Наразі широкий підхід у праворозумінні зумовлює дослідження питання щодо можливості визнання судової практики джерелом права України.

Під судовою практикою науковці-теоретики розуміють об'єктивований досвід індивідуально-правової діяльності судових органів, який формується в результаті застосування права при вирішенні юридичних справ [2, с. 254]. В даному визначенні розкривається широке розуміння поняття сутності і змісту судової практики.

Так, Д.Ю. Хорошковська під судовою практикою розуміє взаємна єдність діяльності судів і результатів цієї діяльності, виражених у нових правоположеннях, вироблених судовою владою та закріплених у рішеннях із конкретних справ і/чи в актах зі сукупності однотипних конкретних судових справ [3, с. 8]. Такий підхід до розуміння судової практики, дозволяє виокремлювати її у системі джерел права.

Оскільки за сучасних умов основне джерело права в Україні – нормативно-правовий акт – не охоплює своїм регулятивним впливом динамічні суспільні відносини, у зв'язку із цим суду потрібно визначати правову політику на підставі судового правотворення. Підґрунтям цього є: закономірність забезпечення однаковості судової практики, дотримання принципу законності при реалізації судочинства, захисту прав та свобод людини і громадянина, дотримання та виконання норм Конституції України як норм прямої дії, усунення правових колізій і прогалин.

На думку С.В. Шевчука, нормативний вплив актів судової влади помітний упродовж всієї історії людства. Серед історичних причин визнання нормативності актів судової влади виокремлюються: необхідність дотримання звичаїв, що визнавались у судових рішеннях; централізація державної влади, ієрархічність судової системи та відкритість судочинства. Крім того, дотримання судами принципу «аналогічні справи вирішуються аналогічно» сприяє підвищенню суспільної довіри до суддів та зміцненню поваги до їх рішень. Суд бере участь у процесі формування права у разі, якщо правова

позиція, викладена в акті судової влади, має обов'язкове значення не лише для сторін у справі, а й для суддів при вирішенні наступних справ аналогічного характеру [4, с. 26-27]. Всебічне визнання нормативності актів судової влади у різних країнах призвело до вживання у науковому обігу терміну «судова правотворчість», що відображає явище нормативності актів судової влади у тих випадках, коли судді у процесі застосування, тлумачення норм права, заповнення прогалин, вирішення колізій формулюють нові правоположення (правові позиції) як частину мотивації акта судової влади [5].

Рішення і висновки Конституційного Суду України (далі - КСУ) є обов'язковими до виконання. КСУ може визначити у своєму рішенні, висновку порядок і строки їх виконання, а також покласти на відповідні органи обов'язки щодо забезпечення виконання рішення, додержання висновку; КСУ має право зажадати від державних органів письмового підтвердження виконання рішення, додержання висновку КСУ; невиконання рішень та недодержання висновків КСУ спричиняє юридичну відповідальність.

Стосовно актів Верховного суду, то слід зазначити, що судова практика, викладена у роз'ясненнях Пленуму Верховного суду визнавалась джерелом права. Постанови Верховного суду забезпечують однакове застосування закону, проте вони не мають пріоритету перед останнім [5].

Вітчизняні науковці теж підтримують тезу про те, що практику Верховного суду слід визнавати джерелом права. Так, О.В. Капліна зазначає, що акти правозастосовного нормативного тлумачення, винесені Верховним судом, постанови його Пленуму, а також опублікована практика Верховного суду в конкретних справах, може розглядатись як джерело права. Постанови Пленуму Верховного суду є зразком правильного розуміння норм права, вони мають велике значення для забезпечення однакового розуміння законів, містять важливі принципові рекомендації з питань, що виникають при розгляді судових справ. Роз'яснення даються на підставі вивчення та узагальнення судової практики, аналізу судової статистики [6, с. 351-352].

Акти Європейського суду з прав людини мають нормативний характер. Закон України «Про виконання рішень та застосування практики Європейського суду з прав людини» від 23 лютого 2006 р. визнає, що практика Європейського Суду є джерелом права в Україні. У ст. 1 даного Закону встановлено, що під практикою Суду слід розуміти як усі рішення Європейського суду з прав людини, так і Європейської комісії з прав людини відносно всіх країн-учасниць Конвенції. Відповідно до ст. 17 цього Закону вітчизняні суди при вирішенні справ повинні застосовувати Конвенцію і практику Суду як джерело права [5].

Отже, на основі вищевикладеного слід зробити висновок, що до джерел права України слід ввести судову практику, яка стає джерелом права у випадку, наявності прогалин, неоднозначностей, правових колізій у нормативно-правових актах. Усе це призводить до проблем у правозастосуванні.

Список використаних джерел:

1. Пархоменко Н.М. Джерела права: проблеми теорії та методології:

[монографія] / Інститут держави і права ім. В.М. Корецького НАН України. К.: Юридична думка, 2008.

2. Алексеев С.С. Общая теория права: учеб. 2-е изд., доп. и перераб. М.: Проспект, 2009.

3. Хорошковська Д. Ю. Роль судової практики в системі джерел права України: теоретико-правове дослідження: автореф. дис... канд. юрид. наук: 12.00.01 / Інститут законодавства Верховної Ради України. К., 2006.

4. Шевчук С. В. Загальнотеоретичні проблеми нормативності актів судової влади: автореф. дис... д-ра юрид. наук: 12.00.01 / Національна юридична академія України ім. Ярослава Мудрого. Х., 2008.

5. Слотвінська Н.Д. Теоретико-правовий аналіз судової практики вищих спеціалізованих судів в Україні як джерела права. URL: <http://www.pravoznavec.com.ua/period/article/79530/%D0%A1#chapter> (дата звернення: 29.09.2020).

6. Капліна О. В. Правотворча роль судової практики у кримінальному судочинстві. Проблеми законності: респ. міжвідом. наук. зб. 2009. № 100.